

УДК 372.881.1

DOI: 10.32342/2523-4463-2021-2-22-21

О.В. ТУРКЕВИЧ,

кандидат філологічних наук

*доцент кафедри українського прикладного мовознавства
Львівського національного університету імені Івана Франка*

УКРАЇНСЬКА ЯК ІНОЗЕМНА ДЛЯ НІМЕЦЬКОМОВНИХ СТУДЕНТІВ: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ХХІ СТОЛІТТЯ

Новітні тенденції викладання / вивчення мов як іноземних, спрямовані на залучення найновіших інформаційних технологій, швидкий доступ до знань, урахування потреб студента (діяльнісний підхід), трактування мови як інструмента кар'єрного зростання чи засобу міжнародного спілкування, змінюють або доповнюють парадигму мовної освіти. Відповідно українська мова, яка є об'єктом вивчення в аудиторії іноземних студентів і поза межами України, потребує щоразу нових актуальних способів її викладання, базованих на якісних найновіших результатах лінгвістичних досліджень української мови, зокрема у функціональному аспекті.

Мета розвідки – аналіз актуального стану та перспектив викладання української мови як іноземної поза межами України (зокрема на основі вивчення досвіду навчання УМІ в Австрії та Німеччині). Завдання – здійснити порівняльний аналіз навчальних видань з української мови для носіїв німецької мови, окреслити обсяг сучасних проблем, пов'язаних з викладанням української мови поза межами України. Реалізацію цих завдань здійснено за допомогою описового методу, який дозволив дослідити навчальні посібники з УМІ для німецькомовних, і функціонального підходу, що дав можливість прослідкувати відповідність навчального матеріалу сучасним вимогам і потребам студентів.

Навчальні посібники з УМІ для німецькомовної аудиторії студентів здебільшого призначені для початкового етапу й імпліцитно враховують інформацію, що для студентів українська є другою слов'янською мовою (найчастіше – після російської). Досліджені навчальні видання мають різноманітне якісне мовне наповнення і орієнтуються на граматико-перекладний метод (за винятком Klumko Lina, Kurzidim Jan. Разом (2008); Schubert Ludmila. Ukrainisch für Anfänger und Fortgeschrittene (2012).

З'ясовано, що якісні лінгвістичні ресурси української мови (наприклад, функціональна граматики української мови, словники сполучуваності, словники-мінімуми) з урахуванням найновіших підходів (наприклад, з оновлених Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти) не лише б підняли рівень мотивації студентів, а й сприяли більшій конкурентоспроможності української мови в сучасному глобалізованому суспільстві.

Ключові слова: українська мова як іноземна, мовна освіта, німецькомовний студент, навчальний посібник.

Новейшие тенденции преподавания / изучения языков как иностранных, направленные на привлечение новейших информационных технологий, быстрый доступ к знаниям, учет потребностей студента (деятельностный подход), трактовку языка как инструмента карьерного роста или средства международного общения, меняют или дополняют парадигму языкового образования. Украинский язык, который является объектом изучения в аудитории иностранных студентов и за пределами Украины, требует все новых актуальных способов преподавания, основанных на качественнейших новейших результатах лингвистических исследований украинского языка, в частности в функциональном аспекте.

Цель работы – анализ актуального состояния и перспектив преподавания украинского языка как иностранного за пределами Украины (в частности на основе изучения опыта обучения УЯИ в Ав-

стрии и Германии). Задачи – сравнительный анализ учебных изданий по украинскому языку для носителей немецкого языка, определение объема современных проблем, связанных с преподаванием украинского языка за пределами Украины. Реализация этих задач осуществлена с помощью описательного метода, который позволил исследовать учебные пособия по УЯИ для немецкоязычных, и функционального подхода, который дал возможность проследить соответствие учебного материала современным требованиям и потребностям студентов.

Учебные пособия по УЯИ для немецкоязычной аудитории студентов в основном предназначены для начального этапа и имплицитно учитывают информацию, что для студентов украинский является вторым славянским (чаще всего после русского). Исследованные учебные издания имеют разнородное качественное языковое наполнение и основываются на грамматико-переводном методе (за исключением Klymenko Lina, Kurzidim Jan. Разом (2008); Schubert Ludmila. Ukrainisch für Anfänger und Fortgeschrittene (2012).

Установлено, что качественные лингвистические ресурсы украинского языка (например, функциональная грамматика украинского языка, словари сочетаемости, словари-минимумы) с учетом новейших подходов не только бы подняли уровень мотивации студентов, но и способствовали большей конкурентоспособности украинского языка в современном глобализированном обществе.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, языковое образование, немецкоговорящий студент, учебное пособие.

Українська як державна мова незалежної європейської країни є об'єктом вивчення в різних осередках світу, зокрема в університетах у межах окремих студій україністики (наприклад, Гарвардський університет, університет Альберти) чи славістики (різні країни світу). Зазвичай україністика передбачає охоплення широкого кола питань, які стосуються України (наприклад, історії, культури (зокрема літератури), історії мови) та інших напрямів у діахронному й синхронному аспектах.

У науковому довіднику Тетяни Шевченко «Українознавство в наукових центрах німецькомовного простору» зібрано коротку інформацію про всі центри, які займаються українською проблематикою у межах Німеччини, Австрії, Швейцарії, «представлена в довіднику інформація дає уявлення про головні тенденції в розвитку українознавства в німецькомовних країнах, напрямки та специфіку дослідницької і викладацької діяльності наукових центрів в галузі українознавства в останнє десятиріччя (2004–2015 рр.)» [Шевченко, 2016, с. 3].

Розвідки, які стосуються лінгводидактичного аспекту, окреслюють ситуацію і проблеми безпосередньо викладання української мови як іноземної (УМІ) німецькомовним студентам: С. Амеліна [Амеліна, 2016], В. Маковська [Маковська, 2009], К. Бруннер [Бруннер, 2008].

Актуальними завданнями є здійснення порівняльного аналізу навчальних видань з УМІ, виявлення того, як сучасні вимоги до викладання мов як іноземних корелюють із ситуацією з УМІ, з'ясування, як українські лінгводидакти можуть якісно вплинути на вдосконалення процесу викладання УМІ за кордоном.

Зазвичай викладання української мови є ваговою частиною українознавчих студій, і для студента це може бути, наприклад, мотивацією до більш ґрунтового наукового дослідження України українською мовою тощо.

Метою нашої розвідки є дослідження наявного стану та окреслення перспектив викладання української мови як іноземної поза межами України (зокрема на основі вивчення досвіду УМІ для австрійських студентів і загалом для німецькомовних осіб). Важливо також дослідити найважливіші потреби, які може забезпечити Україна, українські науковці, лінгводидакти, щоб процес вивчення української у немовному оточенні і в актуальних умовах був сучасним, цікавим і максимально ефективним.

Щоб зрозуміти сучасну ситуацію викладання УМІ, проведено опитування (інтерв'ю з відкритими відповідями) осіб, які викладають українську мову як іноземну в Німеччині й Австрії. За допомогою описового методу досліджено навчальні посібники з української мови для німецькомовних, здійснено їх порівняльну характеристику. Функціональний підхід уможливив прослідковування відповідності навчального матеріалу сучасним потребам студентів, вимогам до викладання мови як іноземної, а також виявлення потреб і подальших шляхів їх якісного забезпечення.

Новітні напрями вивчення мов як іноземних, спрямовані на залучення найновіших інформаційних технологій, швидкий доступ до знань, врахування потреб студента, тракту-

вання мови як інструмента кар'єрного зростання чи засобу міжнародного спілкування, змінують чи доповнюють парадигму викладання / вивчення, не є винятком і українська мова.

Вибір української мови як засобу професійного зростання чи розширення своєї багатомовності зазвичай є дуже конкретно спрямованим (наприклад, українську вивчають представники дипломатичних установ, фахівці-науковці, які досліджують різні українські питання тощо). Крім таких прикладів, звичайно, українську мову вивчають і з багатьох інших причин – особистих чи професійних.

З одного боку, на вибір (чи не вибір) української дуже вагомих вплив має фактична українсько-російська двомовність у самій країні. Той факт, що знання російської мови дає можливість і спілкуватися з українцями, і працювати в Україні чи з українцями, зовсім не сприяє мотивації. Престиж української мови в Україні, зважаючи на специфіку мовної політики, на наш погляд, повільно збільшується, що може бути вагомим чинником її більш активного вивчення у світі. І в цьому контексті ситуація залежатиме від мовної політики в Україні, яка в наш час, незважаючи на чинний закон про мову («Про забезпечення функціонування української мови як державної» [Про Забезпечення Функціонування Української Мови Як Державної, 2019]), є в доволі турбулентному стані.

З іншого боку, незважаючи на задекларовану в Європі багатомовність чи багатокультурність, вплив глобалізації теж є повсюдним, і, маючи сучасні технічні засоби, можна легко і швидко порозумітися з носіями різних мов. Тобто щоразу швидший доступ до знань у сучасному світі, який є особливо активним і у вивченні мов, дуже сильно впливає і на мотивацію студента, і на його спосіб опанування нової мови.

Якщо ми говоримо про навчання української поза межами України, то крім різних центрів: університетських, приватних, позаурядових чи інших, де можна вивчати українську, традиційно в центрах україністики чи славістики є ті студенти, які можуть вибирати якусь слов'янську мову, а також є студенти, які мігрували з України (україно- чи російськомовні) зовсім недавно чи вже народжені у певній країні і українська мова може бути їхньою успадкованою мовою. Остання ситуація є зовсім малодослідженою, але дуже поширеною.

У позамовному контексті викладання / вивчення мови має бути підкріплене державною позицією більш дієво. Дуже великі перспективи в цьому аспекті для Національної комісії зі стандартів державної мови (<https://mova.gov.ua/>) і Українського інституту (<https://ui.org.ua/programs>), які задекларували свої напрями і в контексті УМІ. Крім цього, злагоджена співпраця українських лінгводидактів з урахуванням сучасних вимог до викладання мов є чи не найважливішим чинником у досягненні спільного успіху.

Різні ініціативи, які передбачають німецько-українську співпрацю, наприклад, мовна майстерня (Німецько-Українська мовна майстерня | Ä TA İ | Deutsch-Ukrainische Sprachwerkstatt), українсько-австрійська літня школа (Österreichisch-Ukrainisches Sommerkolleg in Lemberg, <https://oead.at/de/ins-ausland/hochschulen/sommerkurse/sommerkollegs/#c6506>), Українікум (Greifswalder Ukrainicum, <https://www.wiko-greifswald.de/>), Міжнародна літня школа «Українська мова і країнознавство» (за підтримки DAAD, <http://summer-school.com.ua/?lang=en>), залишаються актуальними способами вивчення української мови і культури.

Що може мотивувати вивчати українську мову безпосередньо? На наш погляд, це якісні сучасні навчальні джерела, які забезпечують потреби якнайширшого кола осіб і створені для різних рівнів, на яких вивчають мову, готують до сертифікованого оцінювання рівня володіння українською мовою як іноземною, через мову уможливають і доступ до знань про сучасну Україну.

Актуальний стан створення навчально-методичного забезпечення з УМІ має подвійне спрямування. З одного боку, ресурси створюють фахівці, викладачі з УМІ; такі видання можуть бути опубліковані в якійсь країні чи Україні, і вони можуть бути відомі чи не зовсім відомі у широкому колі фахівців чи зацікавлених осіб, або це можуть бути дуже цікаві матеріали, які викладач поширює на своєму блозі чи серед фахівців у різних групах, проте вони не опубліковані офіційно.

З іншого боку, з'являється щоразу більше комерційних сучасних видань, які за відповідним методом чи принципом навчають різних мов і охоплюють також українську (наприклад, *Deutsch – Ukrainisch für Anfänger: Ein Buch in 2 Sprachen Taschenbuch* (2017);

Ich höre zu, ich wiederhole, ich spreche : SprachmethodeJM Gardner (2018); Ukrainisch für Globetrotter von Grube Ulrike, Börner Natalja (2001), Lerne Ukrainisch – Schnell / Einfach / Effizient: 2000 Schlüsselvokabel (2018), це також можуть бути інтернет-ресурси (наприклад, Loecsen (<https://www.loecsen.com/de/lernen-ukrainisch>) чи окремі ютуб-канали (наприклад, Ukrainisch lernen (<https://www.youtube.com/watch?v=6aRfEsv5S08>), Ukrainisch für Anfänger in 100 Lektionen (<https://www.youtube.com/watch?v=o9CNSKSLatg>). Такий перелік активно збільшується і є предметом окремого опису. У перспективі актуально дослідити відповідність змістового наповнення таких ресурсів чинним нормам української мови.

Об'єктом нашого аналізу стануть усі доступні сучасні навчальні видання, які викладачі УМІ використовують у своїй роботі. Коли ми говоримо про сучасні, то маємо на увазі, що вони пропонують для вивчення сучасну українську літературну мову, створені за прийнятними актуальними методами викладання іноземних мов. Нижченаведена таблиця містить порівняльну характеристику проаналізованих навчальних видань, зважаючи на орієнтовний рівень, для якого призначені книги, найосновніші методи подання навчального матеріалу, а також коментар, який допомагає зрозуміти, хто може використовувати той чи інший посібник (табл. 1).

Таблиця 1

Навчальні видання з УМІ для німецькомовних студентів

Джерело	Рівень	Методи	Коментар
Kolbina Vera, Sotnikova Svitlana. Світанок. Ukrainisch fuer Anfaenger (2004)	A2–A2+	Ситуативно-тематичний поділ матеріалу, до якого підібрано відповідну граматику, елементи комунікативного методу	Тексти містять лексеми з вищих рівнів, ніж A1–A2. В уроці розкрито граматичні теми з допомогою таблиць. Лише окремі коментарі до вправ німецькою мовою
Kolbina Vera, Sotnykova Svitlana. Ukrainisch für Anfänger (2020)	A2–A2+	Комунікативний, граматико-перекладний (словник і речення перекладено), правила і пояснення подано німецькою мовою	Передбачено, що студенти вже знають слов'янську мову, бо лексика і висловлювання на значно вищому рівні, ніж A1, вже з перших уроків
Spiech Irena. Pryvit. Ukrainisch Grundkurs (Band 1) (2020)	A2+	Граматико-перекладний метод. Слова й окремі граматичні терміни перекладено німецькою, містить завдання для перекладу з німецької на українську	Чітко спрямований для тих, хто знає слов'янські мови або для роботи з викладачем
Klymenko Lina, Kurzidim Jan. Разом. Ukrainisch für Anfängerinnen und Anfänger (2012).	A1–A2+	Комунікативний, діяльнісний підхід. Коментарі німецькою мовою	Підручник може підходити і для самостійного навчання, і для роботи з викладачем, охоплює теми й ситуації, які можуть бути об'єктом сертифікованого навчання з УМІ (з огляду на комунікативні теми й граматику)
Dniprova Olena. Das Erste Ukrainische Lesebuch für Anfänger. Stufen A1 und A2 Zweisprachig mit Ukrainisch-deutscher Übersetzung. Language (2015)	A2–A2 +B1	Аудіолінгвальний метод, граматико-перекладний метод. Усі слова й речення з ними перекладено на німецьку мову	Усі слова до теми запропоновано вивчати в контексті на прикладах речень і текстів. Лексика, яку використовують, більшою мірою підходить для рівня A2+. Для студентів, які вже знають слов'янську мову, чи вивчали ґрунтовно українську на рівні A1–A2

Закінчення табл. 1

Джерело	Рівень	Методи	Коментар
Anhalt-Bösche Olga. Ukrainisch Einführendes Lehrbuch (1996)	A1–A2	Граматико-перекладний метод. Є переклад вивчених слів на німецьку, завдання сформульовано німецькою, містить тексти для перекладу	Дуже детально подає фонетику, орфографію і послідовно граматичний матеріал
Schubert Ludmila. Ukrainisch für Anfänger und Fortgeschrittene. Mit Übungen und Dialogen auf Audio-CD (2008)	A1–B1	Комунікативний метод, слова і пояснення є німецькою	Може бути для студентів, які знають слов'янські мови, але не обов'язково. Загалом охоплює 2000 лексем
Amir-Babenko Svetlana, Pfliegl Franz. Praktische Kurzgrammatik der ukrainischen Sprache (2005)	A2–B1	Граматико-перекладний метод	Детально пояснено граматику української мови німецькою мовою
Amir-Babenko Svitlana. Lehrbuch der ukrainischen Sprache (1999)	A1–B1	Граматико-перекладний метод	Переклад усіх слів німецькою мовою, пояснення німецькою мовою граматики дуже детально

На наш погляд, доцільно порівняти запропоновані видання за такими критеріями, як функції (які реалізує посібник), методи і способи навчання (посібник є інструментом їх втілення), відповідність мовного наповнення рівню володіння УМІ.

Як видно з табл. 1, функції, які реалізують навчальні посібники, різні. Функція інформативна – в усіх посібниках запропоновано відомості про систему мови та про країну, дидактична – матеріали укладено так, щоб оволодіти засобами мови та різними видами діяльності (читанням, говорінням, писанням, слуханням), що найповніше її реалізують [Kolbina, Sotnikova, 2020], [Klymenko, Kurzidim, 2012], [Schubert, 2008], мотивувальна – зміст, структура посібника мають зацікавлювати; цьому, відповідно, сприяють аудіоматеріали, візуальні опори, чергування різних завдань, зокрема наближених до життєвих ситуацій, наприклад, навчальний посібник «Разом» [Klymenko, Kurzidim, 2012].

У всіх вищезазначених виданнях застосовано мову-посередник – німецьку. Деколи (наприклад, [Kolbina, Sotnikova, 2004], [Klymenko, Kurzidim, 2012]) застосування німецької мови мінімізоване (лише пояснення щодо того, як виконувати завдання чи формулювання завдання, граматичне правило чи можливість дібрати переклад), в усіх інших книгах слова і речення, і граматичний матеріал подають у порівняльному аспекті (наприклад, через переклад чи пропозицію перекласти речення, слова студентів). Граматико-перекладний метод сприяє в такому разі розвитку мовної компетенції, що формується завдяки формальному, усвідомленому засвоєнню перекладеного матеріалу, окремих граматичних правил. Проте щоб розвинути комунікативну компетенцію, завдання та пропозиції їх виконання мають орієнтуватися на різні ситуації, комунікативні наміри тощо. На наш погляд, у таких виданнях модель опрацювання навчального матеріалу (за допомогою системи вправ і завдань) форма → значення → вживання варто доповнити, по-перше, індуктивним типом подання матеріалу (щоб студенти мали змогу самі робити висновки про функціонування різних форм і значень), по-друге, зменшити кількість завдань для перекладу, а послідовно, за допомогою контекстів, візуальних засобів і поступового введення мовного матеріалу (щоразу його покрово розширюючи) формувати лексичну, граматичну та інші компетентності.

Наприклад, у навчальному посібнику [Klymenko, Kurzidim, 2012] систему вправ для тренування мовних форм доповнює система завдань для слухання і говоріння, різні візуальні опори й завдання на їх основі також сприяють формуванню комунікативної компетентності.

Тобто посібник як засіб, інструмент реалізації відповідного методу має одночасно відповідати сучасним вимогам викладання мови як іноземної. Граматико-перекладний метод (незважаючи на всі його позитивні аспекти) є недостатнім і реалізовує лише один з аспектів вивчення мови, здебільшого цього замало для студента, щоб сформувати відповідний рівень володіння мовою.

Рівень знань у досліджуваних виданнях зазначено орієнтовно, і, як видно з табл. 1, автори не розмежовують рівні А1–А2, наприклад, вказуючи, що посібник призначений для початківців. Проте, оминаючи вимоги, які стосуються рівня А1, пропонують навчальний матеріал (зокрема лексичний і граматичний), який властивий рівню А2 чи навіть вищим рівням (наприклад, [Kolbina, Sotnykova, 2020]). Тобто незважаючи на те, що посібники призначені для початкового етапу, вони передбачають, що студент уже знає якусь слов'янську мову, тобто має розуміння, як функціонує флективна мова, і для студента не є проблемою розуміти окремі слова.

Проаналізовані видання різною мірою можна пристосувати для семестрового курсу навчання студентів у межах лише початкового етапу.

Праця «Стандартизовані вимоги. Рівні володіння українською мовою як іноземною» чітко визначає вимоги до кожного рівня, наприклад, початковий (А1) «засвідчує часткове ознайомлення зі структурою і системою української мови та можливість простого, короткого і тематично обмеженого спілкування у прогнозованих повсякденних ситуаціях» [Антонів, Бойко, Мазурик, Синчак, 2019, с. 3], базовий рівень (А2) «визначає основні опорні риси володіння українською мовою як іноземною і засвідчує можливість вибіркового спілкування у прогнозованих повсякденних ситуаціях» [Антонів, Бойко, Мазурик, Синчак, 2019, с. 21]. Визначено також кількість лексем – 800–1000 (рівень А1), близько 2000 (рівень А2). Усі досліджені навчальні посібники для німецькомовних в аспекті дотримання актуальних уніфікованих вимог до рівнів навчання УМІ потребують оновлення.

Ситуація нам також демонструє, що посібників конкретно для середнього етапу немає (за винятком тих, які, крім початкового етапу, «захоплюють» і рівень В1 (наприклад, [Schubert, 2008], [Amir-Babenko, Pfliegl, 2005], [Amir-Babenko, 1999]).

Оскільки зазвичай В1–В2 – це ті рівні, які найчастіше сертифікують, то дуже доцільно було б забезпечити цей етап навчання підручниками. Закономірно, що для середнього етапу можна використовувати навчальні матеріали без мови-посередника (що активно практикують викладачі української мови), проте, на наш погляд, дуже ефективно було б створити послідовні рівневі навчально-методичні комплекси з чітким поділом мовного й комунікативного матеріалу, зважаючи на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти [Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment, 2020] і Стандартизовані вимоги. Рівні володіння українською мовою як іноземною [Антонів, Бойко, Мазурик, Синчак, 2019].

Таким чином, навчальний посібник чи підручник як засіб навчання, основа для діяльності студента і викладача (деколи – самого студента) має містити мовний і країнознавчий матеріал, відібраний і систематизований у такий спосіб, щоб максимально сприяти формуванню різних видів мовленнєвої діяльності, компетентностей; містити різні сучасні зразки усного і писемного мовлення, відповідати етапу навчання й рівню володіння мовою. Якщо посібник розраховано на осіб, які вже володіють якоюсь конкретною мовою (здебільшого для них вона є рідною), то він має враховувати імпліцитно досвід вивчення мови і навіть передбачати інтерференцію.

У перспективі, що стосується викладання УМІ, то треба створювати лінгвістичні ресурси української мови, які б допомагали методиці викладання УМІ: функціональну граматику української мови, словники сполучуваності, словники-мінімуми тощо. Через брак цих матеріалів дуже страждає якість уже наявних навчально-мето-

дичних видань, адже, незважаючи на те, що вони створені з урахуванням досвіду викладачів, мовну систему подано в них неповно.

Крім цього, цілком погоджуємось із думкою Віри Маковської, яка досі є актуальною для втілення, що дуже важливо «осмислити власну культуру, порівняти наші культурні моделі з відповідними моделями чужих культур, щоб відчувати той адекватний формат подання власних культурних традицій, на який варто орієнтуватися під час укладання підручників української мови як іноземної» [Маковська, 2009, с. 43].

Особливо на часі є створення інтернет-ресурсу з усіма напрацюваннями з УМІ і для УМІ, адже потік інформації та матеріалів стрімко зростає, а обізнаність з нею, незважаючи на надзвичайно швидкий доступ до інтернету й консолідацію сил фахівців (груп у соціальних мережах, наприклад «Методика викладання УМІ» у Facebook: <https://www.facebook.com/groups/701131173610069>), часто є фрагментарною.

Список використаної літератури

Амеліна, С. (2016). Вивчення української мови в університетах Німеччини. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*, 12, 12–17.

Антонів, О., Бойко, Г., Мазурик, Д., Синчак, О. (2019). *Стандартизовані вимоги. Рівні володіння українською мовою як іноземною (A1–C2). Зразки сертифікаційних завдань*. Відновлено з <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalnaserednya-osvita/navchalni-materiali-ukrainskim-shkolam-za-kordonom>

Бруннер, К. (2008). Українська мова як іноземна в Німеччині. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*, 3, 72–75.

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

Маковська, В. (2009). Викладання української мови іноземцям: тяглість старої традиції. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*, 4, 39–44.

Шевченко, Т. (2016). *Науковий довідник: Українознавство в наукових центрах німецькомовного простору (Німеччина, Австрія, Швейцарія)*. Київ: Науково-дослідний інститут українознавства.

Amir-Babenko, S. (1999). *Lehrbuch der ukrainischen Sprache*. Hamburg: Helmut buske verlag.

Amir-Babenko, S., Pfliegl, F. (2005). *Praktische Kurzgrammatik der ukrainischen Sprache*. Hamburg: Buske.

Anhalt-Bösche, O. (1996). *Ukrainisch Einführendes Lehrbuch*. Wiesbaden-Erbenheim: Harrassowitz Verlag.

Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. Companion volume (2020). Strasbourg: Council of Europe Publishing. Retrieved from <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4>

Dniprova, O. (2015). *Das Erste Ukrainische Lesebuch für Anfänger. Stufen A1 und A2 Zweisprachig mit Ukrainisch-deutscher Übersetzung*. Deutschland: CreateSpace Independent Publishing Platform.

Kolbina, V., Sotnikova, S. (2004). *Світанок. Українisch für Anfaenger*. Erlangen: Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg.

Kolbina, V., Sotnykova, S. (2020). *Ukrainisch für Anfänger*. Hamburg: Buske.

Klymenko, L., Kurzidim, J. (2012). *Разом. Українisch für Anfängerinnen und Anfänger (A1-A2)*. Wien: Holzhausen Verlag.

Schubert, L. (2008). *Ukrainisch für Anfänger und Fortgeschrittene. Mit Übungen und Dialogen auf Audio-CD*. Wiesbaden-Erbenheim: Harrassowitz Verlag.

Spiech, I. (2020). *Privit. Ukrainisch Grundkurs (Band 1)*. Norderstedt: BoD Books on Demand.